

УДК 316.628:173.1

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПОДРУЖЖЯ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Ткачук Т.А., Іщенко А.С.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті проаналізовано та обґрунтовано необхідність дослідження подружніх конфліктів. Описано фази протікання конфлікту. Встановлено причини виникнення конфліктних ситуацій у подружньому житті. Досліджено психологічні особливості взаємодії в конфліктних ситуаціях подружніх пар. Описано основні шляхи попередження сімейних конфліктів.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна ситуація, сім'я, компроміс, пристосування, суперництво, уникнення, співпраця.

Актуальність дослідження. Сім'я завжди була і залишається в епіцентрі наукових інтересів багатьох вчених. Адже вона є соціальним інститутом який не лише забезпечує стабільність суспільства, але й еволюціонує разом з ним та адаптується до новацій і змін. З іншого боку, сім'я виступає як місце первинної соціальної адаптації індивіда, як мікросвіт, в якому починається особистісне становлення людини. Сім'я є школою людяності, взаєморозуміння, душевного співчуття і співпереживання. Разом з тим в такій системі інтенсивної тісної взаємодії не можуть не виникати суперечки, конфлікти і кризи. Протиріччя між особистістю і сім'єю неминучі.

Особливо гостро ця проблема постає в умовах соціальної аномії суспільства, його дезорганізації. За таких умов чисельність сімейних конфліктів стрімко зростає, оскільки всі процеси, що відбуваються в суспільстві, відображаються через індивідів на їх сім'ях. Як наслідок, сімейні конфлікти стали надзвичайно поширеним явищем, що призвело до стрімкого зростання дисгармонії в сімейних відносинах та чисельності розлучень.

У зв'язку з цим проблема вивчення взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях, шляхів попередження та вирішення конфлікту набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики конфліктів має тривалу історію. Ще античні мислителі Платон, Арістотель, Епікур вивчали взаємини людей, їх поведінку в процесі взаємодії, природу виникнення конфліктів на основі раціонального осмислення природи суспільного устрою.

До розгляду різних форм конфлікту зверталися представники практично всіх наукових шкіл і течій західної психології (А. Адлер, Д. Доллар, Д. Креч, Г. Лебон, К. Левін, К. Лоренц, У. Мак-Дугалл, Н. Міллер, С. Сігель, З. Фрейд, К. Хорні та ін.). Дана проблематика була в епіцентрі наукових інтересів багатьох радянських вчених Ю.Є. Альошина, А.А. Бодальов, І.Ю. Борисов, В.М. Дружинін, О.Є. Зуськова, В.П. Левкович та інші.

Вивчення вищезазначеної проблематики не залишилося поза увагою і у представників української психологічної науки. Так, умови подолання конфліктів у молодій сім'ї вивчалися Л.М. Омельченко, психологічні особливості сімейних стосунків сексуально дезадаптованих пар – І.Л. Левановою, вплив рівня домагань подружжя на сімейні стосунки – О.С. Язвінською,

особливості протікання сімейної кризи у молодих сім'ях – Р.П. Федоренко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, аналіз науково-психологічної літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що проблеми виникнення, розвитку та вибору подружжям стратегій успішного вирішення міжособистісних конфліктів подружжя, незважаючи на її актуальність і важливе практичне значення поки що вивчена недостатньо. Дотепер залишаються не цілком з'ясованими питання: чому в одних ситуаціях подружніх конфліктів його сторони воліють використовувати одні стратегії їх вирішення, в інших – інші; чому через певний час ці переваги вибору змінюються; чому та сама стратегія розв'язання конфлікту в одній подружній парі приводить до зміцнення шлюбу, а в іншій – до його розпаду.

Метою даної статті є дослідження психологічних особливостей взаємодії подружжя у конфліктних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження, проведені М.А. Абалкіною, О.І. Кочетовим, І.Ю. Поляковою, Л.І. Савіновим, В.О. Сисенко, У. Харлі, засвідчують, що шлюб укладається для взаємного задоволення потреб один одного. Часткове або повне їх незадоволення провокує появу в шлюбних партнерів відчуття психічного дискомфорту, наслідком якого стають різноманітні конфлікти.

Сімейні конфлікти є однією з найпоширеніших форм конфліктів. За оцінками фахівців, у 80-85% сімей відбуваються конфлікти, а в інших 15-20% виникають сварки з різних приводів. Сімейні конфлікти зазвичай пов'язані з прагненням людей задовольнити ті чи інші потреби або створити умови для їх задоволення без урахування інтересів партнера. Виявлено закономірність: чим більше сім'я, тим більше взаємодіючих в ній систем, тим важче членам сім'ї співпрацювати один з одним в задоволенні своїх потреб.

Загалом, конфлікт – це порушення міжособистісних стосунків на рівні поведінки та інтелекту. Він розгортається в часі за своїми законами, стосується всіх сторін особистості і може мати тяжкі наслідки для подальших стосунків.

В.М. Поліщук виділяв чотири фази будь-якого конфлікту, незалежно від причин його виникнення:

1. *Латентна* – конфліктність, як правило, не усвідомлюється, проте виникають сумніви щодо

надійності й порядності партнера, поступово зникають порозуміння та довіра. Якщо опоненти, які залучені до конфлікту, виявляють бажання зрозуміти одне одного, вони можуть легко вирішити проблеми й повернутися до попередніх стосунків.

2. *Демонстративна* – розпочинається, коли конфліктує сторони незадоволені одне одним. Якщо в латентній фазі опоненти намагалися робити вигляд, що в них усе гаразд, то тепер спілкування відбувається на підвищених тонах, супроводжується сварками. Якщо опоненти дійдуть консенсусу на цій стадії, то можуть легко повернутися до нормального спілкування. Якщо цього не станеться, то конфлікт переходить у наступну фазу.

3. *Агресивна* – конфліктує не спілкуються. Уникають одне одного, виношують агресивні плани, часто порушують моральні норми. На цій фазі конфлікт іноді припиняється, але зазвичай він переходить у заключну фазу – батальну.

4. *Батальна* – передбачає реалізацію агресивних планів, початок «бойових дій». Опоненти прагнуть перемогти за будь-яку ціну, дискредитуючи інтереси протилежної сторони. Досягти порозуміння на цій фазі практично неможливо. І навіть перемога будь-кого з конфліктуєчих не означає остаточного вирішення проблеми, оскільки переможена сторона неодмінно намагатиметься помститися [8].

Тому так важливо розв'язувати конфлікти на початку виникнення, коли ненависть ще не охопила опонентів і вони можуть знайти конструктивне вирішення.

Сімейні конфлікти відрізняються своїми причинами. Найважливішими з них, на думку Л.Б. Шнейдера є:

- обмеження свободи активності, дій, самовираження членів сім'ї;
- ненормативна поведінка одного або декількох членів сім'ї;
- наявність протилежних інтересів, прагнень, обмеженість можливостей для задоволення потреби одного з членів сім'ї (з його точки зору);
- авторитарний, жорсткий тип взаємостосунків, що склалися в сім'ї;
- наявність важко вирішуваних матеріальних проблем;
- авторитарне втручання родичів у подружні відносини;
- сексуальна дисгармонія партнерів у шлюбі [12].

У нашому дослідженні особливостей взаємодії в конфліктних ситуаціях взяли участь 15 подружніх пар які перебували у шлюбі терміном до п'яти років. Віковий розподіл досліджуваних від 23 до 32 років. Домінуючі стилі реагування подружжя на конфліктні ситуації вивчалися за допомогою методики К. Томаса «Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки» (адапт. Н.В. Гришиної). Одержані результати представлено в таблиці 1.

Результати проведеного дослідження свідчать, що 43,33% досліджуваних обирають стратегію поведінки «компроміс». На думку К. Томаса компроміс – найефективніший варіант виходу із конфліктної ситуації. Це – згода, порозуміння з противником, досягнуті шляхом взаємних поступок, пристосування до обставин, які пов'язані з відмовою від особистих переконань. Обираючи

цей стиль, досліджувані свідомо скорочують час на творчий пошук розумних альтернатив, оптимальних варіантів. Зазвичай, партнери вдаються до компромісу за умов, якщо в даний момент їм важливо домовитися хоч і з незначними втратами: напр. обмаль часу для прийняття рішення, чоловік (дружина) прагне хоч щось отримати, ніж все втратити.

Таблиця 1
Результати обраних стратегій поведінки на конфліктні ситуації у подружніх парах за методикою К. Томаса адаптації Н.В. Гришиної (у %)

n=30

Домінуючі стилі реагування в конфлікті	Компроміс	Уникнення	Співпраця	Суперництво	Пристосування
Кількість осіб	13	3	5	0	9
Відсотки	43,33%	10%	16,67%	0,00%	30%

Джерело: розробка авторами

Наступні 30% досліджуваних свідомо використовують стратегію *пристосування*, яка характеризується поступливістю власними інтересами заради інших. Даній групі здебільшого притаманний пасивний стиль поведінки. Учасники конфлікту намагаються пом'якшити, згладити конфліктну ситуацію, зберегти або відновити гармонію у взаємовідносинах за допомогою поступливості, довіри, готовності до примирення. Вони обирають цю тактику у випадку, якщо відновлення відносин в даний момент важливіше суті конфлікту, або поступка видається незначною, у той час як для опонента вона є дуже важливою. Досліджувані могли обирати цю тактику в тому випадку, якщо відстоювання своєї позиції вимагало багато часу і сил, або коли зрозуміли що вони неправі. Наявність таких тенденцій у поведінці говорить про те, що подружні пари, швидше за все, володіють достатнім вмінням нівелювати конфліктними ситуаціями.

Близько 16,67% партнерів використовують таку стратегію як *співпраця*, тобто подружня пара знаходить певну альтернативу, яка сповна задовольняє інтереси обох. Опіраючись на співпрацю, партнер не намагається досягнути своєї мети за рахунок іншого, а шукає варіанти вирішення проблеми. При цьому спостерігається прозорість думок. Така форма потребує тривалішої роботи подружжя, всебічного обговорення розходжень і вироблення спільного рішення з урахуванням інтересів обох сторін.

Стратегію *уникнення* обрало 10% членів подружжя, для котрих є характерним відсутність прагнення до кооперації та тенденції досягнення власних цілей. Така форма поведінки дає змогу партнерам вийти з конфліктної ситуації, але не розв'язати конфлікт. Уникнення обирають ті досліджувані, які не бажають співпрацювати з партнером і докладати зусиль для розв'язання конфлікту, а також не прагнуть вийти із конфліктного поля. Досліджувані, як правило, твердо оцінюють переваги й слабкі позиції партнера. Така поведінка обирається досліджуваними, коли результат (розв'язання чи нерозв'язання) конфлікту для індивіда не є важливим, а також у

випадку коли у партнера не вистачає влади для розв'язання конфліктів на свою користь.

Наступна стратегія – це *суперництво*, що орієнтовано на те, щоб, діючи активно і самостійно, домагатися здійснення власних інтересів без врахування інтересів інших сторін. Серед досліджуваних, цю стратегію не було обрано жодним із членів подружжя.

Таким чином, дослідження засвідчило, що вибір конфліктної поведінки залежить як від інтересів учасників конфлікту, так і від характеру дій, які вони здійснюють. Сам стиль поведінки в конфлікті визначається, по-перше, мірою здійснення своїх інтересів і ступенем активності або пасивності в їх відстоюванні. По-друге, на стиль поведінки суттєво впливає прагнення задовольнити інтереси партнера, який також бере участь у конфлікті.

Конструктивність усунення подружніх конфліктів, залежить в першу чергу від уміння партнерів розуміти, прощати й поступатись. Одною з умов успішного завершення конфлікту у подружжі є відсутність прагнення отримати перемогу над іншим. Перемогу за рахунок поразки коханої людини важко назвати досягненням. Важливо поважати іншого, яка б провина не лежала на ньому.

Попередження і вирішення сімейних конфліктів слід розглядати як основні види діяльності щодо управління такими конфліктами. Часто при подоланні сімейних конфліктів користуються послугами посередника (спеціаліста). Слід мати на увазі, що деякі дрібні сімейні сварки можуть мати позитивну спрямованість, допомагаючи прийти до згоди зі спірних питань і запобігти більш глибокому конфлікту. Але у більшості випадків сімейних конфліктів допускати не слід.

Основні шляхи попередження сімейних конфліктів залежать від потенційних суб'єктів конфліктної взаємодії (подружжя, батьків, дітей, родичів тощо). На думку Т. В. Дуткевича існують певні загальні шляхи попередження сімейних

конфліктів відповідно до соціально-психологічних закономірностей розвитку сім'ї, серед яких:

- формування психолого-педагогічної культури, знань з основ сімейних відносин (в першу чергу це стосується подружжя);
- виховання дітей з урахуванням їх індивідуально-психологічних і вікових особливостей, а також емоційних станів;
- організація сім'ї на засадах рівноправності, формування сімейних традицій, розвиток взаємодопомоги, взаємної відповідальності, довір'я і пошани;
- формування культури спілкування [2].

Висновок. Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчили, що досліджувані пари зовсім не обирають стратегію суперництва для реагування на конфлікти, тим самим не використовують стосовно опонента жорстких тактик.

Партнери які намагаються знайти найбільш прийнятне для обох сторін рішення й роблять з опонентів партнерів, схильні обирати стратегію співробітництва. Ці досліджувані можуть пояснювати свої рішення, вислухати іншу сторону, вміють стримувати свої емоції.

Подружжя яке намагається врегулювати розбіжності, ідучи на взаємні поступки обирають компроміс. Для них важливо задовольнити інтереси обох сторін, пропонуючи варіанти, з якими кожен з них міг би погодитися.

У разі пожертвування власними інтересами на користь іншої сторони досліджувані схильні обрати стратегію пристосування.

Відсутність у досліджуваних бажання співпрацювати і прикладати зусилля для досягнення власних інтересів під час конфлікту, свідчить про переважне обрання ними у ситуації конфлікту стилю ухилення.

Але мусимо зауважити, що реальна поведінка особистості в конфлікті не зводиться тільки до одного із зазначених стилів, а містить тією чи іншою мірою елементи усіх стилів поведінки.

Список літератури:

1. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина. – СПб: Питер, 2012. – 464 с.
2. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник / Т.В. Дуткевич. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 256 с.
3. Ковалев С.В. Психология современной семьи / С.В. Ковалев. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
4. Кочетов А.И. Начало семейной жизни / А.И. Кочетов, Логинов А.А. Мужчина и женщина: отношения полов. – Мн.: Полымя, 1989. – 447 с.
5. Левкович В.П. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов // Психол. журн. – 1985. – № 3.
6. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник. – К.; МАУП, 2007. – 360 с.
7. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / В.О. Джелалі. – Х. – К., 2006. – 320 с.
8. Психологія сім'ї: навчальний посібник / В.М. Поліщук, Н.М. Ільїна, С.А. Поліщук; за заг. ред. В.М. Поліщука. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 278 с.
9. Райгородський Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учебное пособие / Д.Я. Райгородский. – Самара: «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
10. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. – М.: Мысль, 1989. – 173 с.
11. Харченко С.В. Особенности общения мужчин и женщин // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 4. – С. 12-16.
12. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л.Б. Шнейдер. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс.

Ткачук Т.А., Ищенко А.С.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУПРУГОВ В КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация

В статье проанализирована и обоснована необходимость исследования супружеских конфликтов, в частности, определение психологических особенностей взаимодействия супругов в конфликтных ситуациях и путей их решения. Описаны фазы протекания конфликта. Установлены причины возникновения конфликтных ситуаций в супружеской жизни. Исследованы психологические особенности взаимодействия в конфликтных ситуациях супружеских пар. Описаны основные пути предупреждения семейных конфликтов.

Ключевые слова: конфликт, конфликтная ситуация, семья, компромисс, приспособление, соперничество, избегание, сотрудничество.

Tkachuk T.A., Ishenko A.S.

Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University in Pereiaslav-Khmelnytskyi

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INTERACTIONS IN MARRIED COUPLES DURING CONFLICT SITUATIONS

Summary

The article analyses and demonstrates the need for studying conflict situations faced by married couples. In particular, the paper addresses psychological aspects of interactions in married couples and ways of solving conflicts. Stages of conflict development are described and sources of conflict situations in married couples are identified. Psychological aspects of interactions in married couples during conflict situations are analyzed and the main ways of preventing conflicts are described in the paper.

Keywords: conflict, conflict situation, family, compromise, adjustment, antagonism, evasion, partnership.